

Prvi kongres Jedinstvenih sindikata Hrvatske

ZDENKO RADELIĆ

Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, SFRJ

I

Naziv sindikalne organizacije u Hrvatskoj bio je sve do 4. plenuma Glavnog odbora Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije (GO JSRNJ), koji je održan 16—18. XI 1946. godine u Beogradu, Jedinstveni sindikati radnika i namještenika Jugoslavije za Hrvatsku, kada je prihvaćanjem jednostavnijeg naziva promijenjen u Jedinstveni sindikati Hrvatske. Kako u poznatim dokumentima nema objašnjenja o uzrocima promjene, može se pretpostaviti da je sindikalno rukovodstvo ponukano nezgrapnošću dotadašnjeg naziva i njegovim skraćivanjem u svakodnevnoj upotrebi, štampi, pa čak i u dokumentima¹ odlučilo uvesti kraći i jednostavniji oblik imena svoje organizacije.

Isti razlozi prevagnuli su pri određivanju naslova ovog članka, premda se u dokumentima samog Kongresa pojavljuju različiti nazivi od: 1. Slobodnog kongresa, 1. redovnog zemaljskog sindikalnog kongresa za NRH, 1. redovnog slobodnog sindikalnog kongresa, 1. Kongresa JSRNJ za Hrvatsku do Zemaljskog sindikalnog kongresa.²

Zašto je prvi kongres JSRNJ održan tek 1946. godine a ne u godini samog osnivanja? Koji su bili ciljevi njegovog održavanja? Je li donio neke novine u koncepciji sindikalnog djelovanja, možda u organizacijskoj strukturi ili su se pretenzije rukovodstva ograničavale na ispunjavanje statutarne odredbe i obveza da se izvrši pregled učinjenog od osnivanja do saziva najvišeg organa sindikata u republici?

U ovom članku pokušat ćemo odgovoriti na postavljena pitanja. Da bismo u tome uspjeli, moramo se vratiti na početak djelovanja nove sindikalne organizacije.

Zemaljska konferencija JSRNJ za Hrvatsku, na kojoj je konstituiran sindikat u Hrvatskoj, održana je 11. travnja 1945. godine. Jedna od

¹ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje u tekstu AIHRPH), fond Vijeća Saveza sindikata Hrvatske (dalje VSSH), Dopis GO JSRNJ, 22. III 1946.

² AIHRPH, VSSH, Materijali I redovnog slobodnog sindikalnog kongresa, 26—28. V 1946.

odluka, koja nas s obzirom na naslovljenu temu posebno zanima, obvezivala je rukovodeće tijelo nove organizacije — Zemaljski akcioni odbor — da organizira sindikalnu konferenciju. Tako se pod odlukom broj 5 kaže:

»Izabranom akcionom sindikalnom odboru za Hrvatsku stavlja se u zadatak da izvrši sve potrebne pripreme za saziv Zemaljske sindikalne konferencije za Hrvatsku koja će odrediti smjer sindikalnog djelovanja i izabrati Zemaljski odbor Jedinštenih sindikata radnika i namještenika za Hrvatsku.«³

Zanimljivo je da se u odluci spominje sazivanje konferencije, a ne kongresa kao što je bilo određeno Privremenim statutom JSRNJ, koji je na istoj konferenciji bio prihvaćen ili, bolje rečeno, potvrđen. Ako se može potpuno opravdano zaključiti da je riječ o nevažnoj grešci, ostaje nam zadatak da prikazemo realizaciju odluke da se sazove najviši sindikalni skup na kome bi trebalo izabrati Zemaljski odbor i odrediti smjer djelovanja.

S obzirom na činjenicu da je Kongres sazvan tek nakon godine i mjesec dana, a da je u međuvremenu već izabran Zemaljski odbor i određena uloga sindikata, što znači da je odluka realizirana prije i izvan najvišeg sindikalnog organa, nužno bi bilo objašnjenje razloga takvog toka događaja, koji nije bio u skladu s donesenom odlukom. To je moguće utvrditi tek na osnovi temeljite analize događaja, koji su prethodili samom osnivanju i onih koji su uslijedili nakon njega sve do Kongresa. Pošto smo širi prikaz sindikalnog rada u 1945. i 1946. godini objavili na drugom mjestu,⁴ ovdje nam preostaje da ukratko ukažemo na osnovne karakteristike prve godine djelovanja sindikata koja je imala presudno značenje za njegov kasniji razvoj, što će nam omogućiti da dođemo do odgovora na postavljena pitanja i da objasnimo ulogu Kongresa.

II

Sama činjenica da je cjelokupna problematika sindikata u novoj Jugoslaviji, od odluke da se pokrene postupak konstituiranja do neposredne realizacije u organizacijsko-tehničkom smislu i samo uobličavanje njegove uloge, bila u rukama Komunističke partije, ona je potpuno određivala njegov položaj. Bez obzira na mnoga ograničenja koja su se kretala od utjecaja međunarodnih prilika i pritisaka na novu vlast te relativno visok stupanj obzirnosti u odnosu na političke snage u zemlji, koje nisu prihvaćale komunistička rješenja, KP je nastojala dosljedno provesti svoju koncepciju uloge sindikata u novom društvenom uređenju. Mada je u samom početku bila suzdržana u eksplicaciji svojih stavova u programskoj razradi, KP nije ostavljala mjesto nikakvoj sumnji u realiza-

³ *Vjesnik*, 14. IV 1946. »Održana je prva zemaljska sindikalna konferencija za Hrvatsku«.

⁴ *Zdenko Radelić*, *Jedinštveni sindikati Hrvatske (1945-1946)*, *Povijesni prilozi* 6(1), 61-137, Zagreb 1987.

ciju onih rješenja koja su imala uzor u sindikalnoj teoriji SSSR-a, koji je u svim oblastima bio uzor novoj jugoslavenskoj državi. Sindikat je postao transmisija Komunističke partije, paradržavna organizacija s vrlo jasnim zadacima u privredi, gdje je imala mobilizacijom radnika na osnovi cjelovitog ideološko-političkog odgoja i stručnog obrazovanja osigurati potpuni angažman članstva na obnovi razrušene zemlje i njenoj industrijalizaciji te pretvaranju Jugoslavije u modernu, jedinstvenim planom organiziranu i od Komunističke partije vođenu državu materijalnog blagostanja i socijalne pravde. Dakako, tako ambiciozno zamišljeni ciljevi zahtijevali su mnoga odricanja i žrtve, što nije bilo lako provedivo među članstvom. Vrlo teška ekonomska situacija nakon četvorogodišnjeg iscrpljujućeg rata i niska razina opće razvijenosti pogodovala su stvaranju takvog sindikata koji je postao produžena ruka države i čiji angažman se najčešće iscrpljivao u realizaciji odluka vlasti i privrednih rukovodstava. S obzirom na činjenicu da je KP držala u svojim rukama cjelokupan državni i privredni aparat, koji su predstavljali zapravo jedinstveni mehanizam, može se potpuno opravdano koristiti izrazom *transmissionost* za međusobni odnos Partije i sindikata. Govoreći o pretpostavkama koje su olakšavale provođenje komunističke koncepcije, mora se spomenuti i nedostatak jače sindikalne tradicije u većini krajeva naše zemlje. Bilo je malo radnika koji su se mogli pozivati na ranija iskustva u mnogobrojnim sindikatima i koristiti se predratnom praksom. Otpori koji su se temeljili na različitim videnjima položaja sindikata u političkom i ekonomskom životu i bili zasnovani na cjelovitim političko-teorijskim obrascima, a kao primjer može se navesti aktivnost članova najviših tijela JSRNJ, prvaka Socijalističke partije Jugoslavije,⁵ nisu mogli računati na masovnu podršku članstva. Razlog tome nije bila samo efikasna kontrola ideja suprotnih vladajućim stavovima i onemogućavanje komunikacije s javnosti, već i politička neizgrađenost većine potencijalnih sljedbenika, koji su bili prijemčiviji za propagandu pobjednika nego njihovih oponenta.

Među faktorima koji su predstavljali smetnju efikasnijem provođenju komunističke koncepcije treba navesti nedostajanje komunističkih kadrova s iskustvom u sindikalnom radu. Kako je većina sposobnih kadrova, prije svega, popunila najvažnija mjesta u partijskim i državnim tijelima, u sindikatu su, uglavnom, radili mladi radnici često bez ikakvog prijeratnog sindikalnog staža. Zadovoljavajuća rješenja su se postigla samo u najvišim sindikalnim organima.

Unatoč mnogim ograničenjima koja su stajala na putu bržoj realizaciji zamišljene linije djelovanja sindikalne organizacije, osnovna konstrukcija, koja je davala prepoznatljivo obilježje sindikatu u dužem poslijeratnom razdoblju, izgrađena je u prvoj godini nakon osnivanja. Reducirajući tradicionalne funkcije sindikata na produktivističku ulogu, KP je ostvarila organizaciju s jednostranom orijentacijom. Borba za što veću proizvodnju i produktivnost rada, što je bilo povezano sa discipliniranjem

⁵ Bogdan Krekić i Milorad Belić dali su ostavke na svoje položaje (prvi je bio član IO GO JSRNJ, a drugi Financijske kontrole GO JSRNJ) nakon njihove suspenzije na sjednici IO GO JSRNJ, održanoj 5. IX 1946. godine. Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ), fond Saveza sindikata Jugoslavije (dalje SSJ) 117-31/95; *Rad*, 7. IX 1946, 72.

radnika nenaviknutih i nespornih na stege i obaveze industrijske proizvodnje, nužno je potisnula dosljednost sindikata u drugim aspektima njegovog djelovanja, posebno u borbi za zaštitu svoga članstva. Neposredni interesi zaposlenih, koji su se iskazivali u težnji za što manjim intenzitetom rada, skraćanjem radnog vremena, povećanjem plaća i sl., morali su ustuknuti pred historijskim interesima radničke klase koje je artikulirala Komunistička partija, a, uz ostale, provodio i popularizirao sindikat kao organizacija s mnogo većom bazom i mogućnošću neposrednog utjecaja.

III

Razlozi zbog kojih se nije ostvarila odluka Konferencije i poštivale statutarne odredbe da se na konferenciji/kongresu izabere Zemaljski odbor, već je formalnom promjenom imena Zemaljski akcioni odbor pretvoren u Zemaljski odbor, vjerojatno su višestruki ali je važno istaknuti da svi, zapravo, proizlaze iz jednog osnovnog. Naime, činjenica da je KP, uglavnom, na svim razinama prevladala sa svojim članstvom u rukovodećim tijelima sindikata i da je nastojala svoje pozicije još više ojačati, što se posebno odnosi na uprave podružnica, utjecala je na potpuno formaliziranje izbornih postupaka jer su prave odluke uobličavane unutar organa Komunističke partije. Premda se može s potpunom sigurnošću pretpostaviti da ne bi bio ugrožen kadrovski monopol u rukovodstvu sindikata pa time ni koncepcija KP, svako otvaranje pitanja izbora za Kongres neposredno nakon rata, pa time i izbora Zemaljskog odbora, omogućilo bi da se upravo na nižim razinama akutni problem nedostatka partijskog kadra s iskustvom u radu u sindikatu aktualizira. Ubrzan proces demokratske konstitucije sindikalnih rukovodstava mogao je dovesti i do rezultata koji ne bi posvuda i na svim nivoima garantirali dosljednost provođenja linije KP. Dozvoliti mogućnost da se unutar samih rukovodstava razviju diskusije o sadržajima rada sindikata, značilo bi ispuštati iz ruku znatnu prednost, koju je sebi izborila Komunistička partija i smanjiti efikasnost realizacije njezine koncepcije. Zato se osvojeni prostori u najvišem rukovodstvu i nižim razinama nisu smjeli dovesti u pitanje, ni zbog nesnalažljivosti mnogih komunista u sindikalnim pitanjima, ni zbog mogućnosti izbora onih aktivista nekadašnjih reformističkih sindikata koji su ostali izvan KP i domašaja partijske discipline.

Treba istaknuti činjenicu da konferencija nije odredila rok za izbor Zemaljskog odbora.

Zapisnici Zemaljskog akcionog odbora dozvoljavaju nam da približno odredimo vrijeme kada se preimenuvao u Zemaljski odbor. Posljednji sastanak ZAO pod tim imenom održao se, prema poznatim dokumentima, 2. lipnja 1945, a prvi pod nazivom, koji je bio u skladu sa statutom, 29—30. lipnja 1945. Međutim, prvi put se naziv Zemaljski odbor koristi već 17. lipnja na jednom sastanku šireg sastava na kojem je bio i delegat

ZO-a.⁶ Na osnovi tih podataka može se zaključiti da se promjena dogodila u prvoj polovici lipnja. Odluka o tome nije sačuvana, ali se može pretpostaviti da je došlo do dogovora unutar rukovodstva sindikata koje je shvatilo to pitanje čisto formalno, bez obzira na odredbe 33. člana Privremenog statuta JSRNJ.⁷

Prijedlog da se sazove Kongres dao je na sastanku Izvršnog odbora Zemaljskog odbora (IO ZO), 9. veljače 1945, njegov predsjednik Marko Belinić, pretpostavljamo nakon konzultacija u najvišem rukovodstvu KPH. Naime, na prethodnim sjednicama IO ZO JSRNJ za Hrvatsku nije bilo riječi o potrebi da se organizira Kongres, pa se može zaključiti da se ideja rodila unutar užeg kruga partijskih i sindikalnih rukovodilaca. Važnost održavanja Kongresa Marko Belinić obrazložio je ukazivanjem na lošu povezanost sindikalne organizacije i radnika. Upozorio je na činjenicu da ima malo rukovodilaca koji su poznati među radnicima, čime je, zapravo, postavio na dnevni red pitanje demokratičnosti izbora i cjelokupnih odnosa u sindikatu. IO ZO se složio s prijedlogom da Sekretarijat pripremi dnevni red Kongresa, koji bi se održao u travnju.⁸ Ubrzo su pripreme za Kongres postale glavno pitanje kojim se bavio IO ZO, te su sve njegove sjednice posvećene, između ostalih problema, organizacijsko-tehničkim i sadržajnim problemima vezanim za održanje toga najvišeg sindikalnog skupa u Hrvatskoj.⁹

Međutim, pokazalo se da se Kongres ne može sazvati u travnju zbog priprema za proslavu Dana pobjede i održavanja Trećeg kongresa Narodne omladine Jugoslavije u Zagrebu, pa je predložen, u dogovoru sa GO JSRNJ, 26. svibanj koji je bio i konačni datum početka rada Kongresa.¹⁰

Sindikalnim organizacijama poslana je, 29. ožujka 1946, okružnica u kojoj se obavještavaju o odluci IO ZO.¹¹

ZO je poslao novi dopis, 26. travnja, u kojem se detaljnije govori o razlozima koji su naveli rukovodstvo da sazove Kongres i o načinu samih priprema. Posebno je istaknuta odlučnost da se osigura radni karakter skupa, čime se željela izbjeći manifestacijska priroda većine kongresa drugih organizacija. Članstvo je pozvano da se temeljito upozna sa svim problemima koje je trebalo na Kongresu postaviti. Okružnica sadrži i osvrt na dotadašnju praksu sindikata i izražava se nezadovoljstvo zbog nedovoljnog posvećivanja pažnje svakodnevnim problemima, što je bila posljedica prevladavajućeg stanja u kojem su rukovodstva probleme uočavala i razrješavala, uglavnom, sama.

⁶ AIHRPH, VSSH, Zapisnik ZAO JSRNJ za Hrvatsku, 2. VI 1945; Zapisnik Konferencije o provedbi radničkog osiguranja, 17. VI 1945.

⁷ Privremeni statut Jedinštenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije (JSRNJ), bez god. i mj. izd., 20.

⁸ AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 9. II 1946.

⁹ AIHRPH, VSSH, Zapisnici IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 9. II 1946; 19. III 1946; 27. III 1946; Zapisnik Konferencije saveznih tajništva, 28. III 1946; Zapisnici IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 16-17. IV 1946; 4. V 1946; 16. V 1946; 21. V 1946.

¹⁰ AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 27. III 1946.

¹¹ AIHRPH, VSSH Okružnica ZO JSRNJ za Hrvatsku, 26. IV 1946.

»Do sada se nije posvećivalo dovoljno pažnje članstvu u našim sindikatima, da ono odozdo zajedno sa svojim forumima rješava svakodnevne probleme, koji se pojavljuju u organizacijama i proizvodnji, nego su oni rješavani odozgo i na vješt način postavljeni pred članstvo, da ih prihvati onako, kako su ih često puta rješavali niži, a ponekad i viši forumi. Na taj način radnici i namještenici i intelektualni radnici — naši članovi nisu došli potpuno do izražaja u svojim sindikalnim organizacijama i nisu našli pravo mjesto u njima. Kongres treba temeljito raspraviti pored drugih i ove probleme, jer od toga zavisi čvrstina naših sindikata.«¹²

Upozoreno je i na greške nekih organa vlasti te uprava poduzeća, ali i sindikalnih organizacija, koje prelaze u djelovanju svoje kompetencije. Dok su organi vlasti i uprave poduzeća ponekad činili »grube greške, koje idu na štetu radničke klase«, pojedini su »stari sindikalni funkcioneri« živjeli u zabludi te su se i dalje zalagali za »staru sindikalnu praksu«. Operirali su parolama o klasnoj borbi i nastojali radnike usmjeriti protiv uprava poduzeća.

»Oni su u očitoj zabludi, jer ne vide, a još manje shvaćaju bitne promjene, koje su izvršene revolucionarnim putem pod vodstvom radničke klase u našoj državi. Oni u stvari demoraliziraju i demobiliziraju radničku klasu u njezinoj želji za što brže popravljanje svog ekonomskog i socijalnog položaja. Kod nas nema buržoazije na vlasti a nema je niti u upravama državnih poduzeća.

Naš kongres rješavat će ove probleme i donijeti određen stav, koji će biti obvezatan za sve članstvo našeg sindikata.«¹³

Zapravo, obračun s takvim tendencijama i kadrovima bio je svakodnevan. U pripremaoj fazi za Kongres i na njemu samome trebalo je pojačati rad na njihovom otklanjanju i tako potpuno onemogućiti njihov utjecaj.

Akcija priprema za Kongres tekla je koordinirano i posredstvom CK KPH. Tako je već, 30. ožujka 1946. godine, CK KPH poslao depešu oblasnim i okružnim komitetima u kojoj se zahtijeva od partijskih organizacija da se upoznaju s okružnicom Zemaljskog odbora.¹⁴ Svojim angažmanom morali su osigurati izbor članova okružnih i kotarskih komiteta, koji su radili po sindikalnoj liniji, za delegate Kongresa. Uz to, slijedilo je upozorenje da se pri izboru ima na umu da ti delegati budu članovi sindikata. Ta opaska je veoma ilustrativna i odražava stanje određene amorfonosti sindikalne organizacije u prvom razdoblju njezine djelatnosti. Sugerirala se pažnja i pri izboru drugih delegata, pri čemu je trebalo dati prednost udarnicima i novatorima. Jasno je da se nastojalo osigurati izbor članova KP, a uz njih i onih radnika koji su svojim praktičnim djelovanjem, bez obzira na uvjerenja, iskazivali svoj pozitivni odnos prema komunističkoj koncepciji izgradnje društva i uloge sindikata.

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ AIHRPH, Fond Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (dalje CK SKH), Organ.-instr., odjeljenje, Knjiga depeša, 30. III 1946.

IV

Tisak je imao, uglavnom, agitacijsko-propagandnu ulogu, a manje informativnu. Njegov osnovni zadatak bio je da aktivira stanovništvo. Na osnovi direktiva najviših organa KP i masovnih organizacija trebalo ga je uključiti što masovnije i samoinicijativnije u privrednu izgradnju i politički život organiziran unutar Narodnog fronta. Takav mobilizacijski karakter imala su i sindikalna glasila. Na njihovim stranicama prevladavali su optimizam i vjera u brzi napredak dok su kritika i prikaz negativnih pojava bili isključivo u funkciji njihovog otklanjanja.

Sve do početka svibnja u tisku se nije pojavio ni redak o predstojećem Kongresu, što samo ukazuje na to da se cjelokupni postupak priprema provodio pomoću dopisa i direktiva unutar organa sindikata i KP. Ipak se na sjednici IO ZO, održanoj 4. svibnja, upozorilo na važnost uključivanja središnjih glasila »Rada i »Glasa rada« u pripreme za Kongres. Nakon konstatacije da »štampa za sada još uvijek šuti o pripremanama za Kongres«, dana je ocjena da je u tom pogledu aktivnost slaba.¹⁵ Odlučeno je da se održi govor na Radio-Zagrebu, napiše članak za »Rad«, te da se sazovu novinari »[...] tako da se im dadne uvid o pisanju za Kongres [...]«.¹⁶

Već 8. svibnja »Glas rada« objavio je intervju s predsjednikom GO JSRNJ za Hrvatsku Markom Belinićem, pod naslovom »Naši sindikati — važan oslonac naše države«. Na pitanje koji su najvažniji zadaci sindikata na ekonomskom polju, što je predstavljalo središnji dio intervjua, Marko Belinić je odgovorio:

»Najvažniji zadaci sindikata u borbi na ekonomskom polju (su): 1. Unijeti formalnu i stvarnu radnu disciplinu u državna poduzeća; 2. Unijeti plan i organiziranost na radu; 3. Pojačati budnost nad špekulacijskim i švercerskim elementima; 4. Povećati samoinicijativu radničke klase i tehničke inteligencije za usavršavanje i proširenje industrijske i poljoprivredne proizvodnje; 5. Povećati sistemsku borbu protiv birokratizma i zastarjelih predrasuda o državnim ustanovama; 6. Ostvariti potpunu suradnju između privrednih ministarstava i ustanova, kao i uprava poduzeća; 7. Pomoći kod brze cirkulacije robe od producenta do potrošača.«¹⁷

Odgovarajući na pitanje što uvjetuje povišenje realne nadnice i kako se ona ostvaruje, Belinić je rekao:

»Realna nadnica posljednjih mjeseci prilično je stabilna. Njen pad je u velikoj mjeri spriječen. Vrijednost nadnice postepeno raste. Realna nadnica može se povisiti jedino putem povišenja produktivnosti rada — pojeftinjenjem troškova proizvodnje i bržom razmjenom dobara. Nekada ovakav sistem, dok je država bila u rukama buržoaske klase, ne bi mogao povećati vrijednost radničke nadnice, a danas kada je država u rukama naroda na čelu s radničkom klasom, ovo je jedini put, koji omogućava povišenje realne nadnice.«¹⁸

¹⁵ AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 4. V 1946.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Glas rada, 8. V 1946, 19.

¹⁸ Isto.

Govor namijenjen emitiranju na radiju napisao je Ivo Senjanović, tajnik IO ZO, a prilog je u »Radu« napisao Marko Belinić.¹⁹ U njemu je dao kratak prikaz uspjeha u radu sindikata u vremenu od njegovog osnivanja. Sindikalne organizacije su se istakle u pružanju pomoći u završnim borbama protiv neprijatelja, mobilizaciji radnika za rad na izgrađivanju društvenog poretka zasnovanog na novim društvenim odnosima, obnovi industrije i poljoprivrede, unošenju »novog duha« u škole i državne ustanove, te stvaranju osnova za pravilni politički i ideološki odgoj radničke klase. Sindikat je imao još usavršiti sistem evidencije i kontrole te izvještavanja sindikalnih organizacija kako bi tako spriječio unošenje »anarhosindikalističkih« tendencija. Osim toga, autor je ukazao na nužnost usavršavanja sistema natjecanja, socijalne zaštite i daljnje mobilizacije radničke klase čime bi se olakšao prijelaz na planski sistem proizvodnje i razmjenu dobara.²⁰

Glasilo CK KPH »Naprijed« objavilo je članak »Povodom sindikalnog kongresa za Hrvatsku«, koji se bavio pitanjima ideološkog djelovanja sindikata. Ukazano je na važnost pojačanog ideološkog rada kako bi radnička klasa mogla shvatiti nove zadatke sindikata. Naime, organizacijom različitih formi kulturnog i političkog djelovanja stvorilo bi se takvo raspoloženje među radnicima u kojem se ne bi moglo ponoviti da neki njegovi članovi istupaju protiv uvođenja viših normi i sistema natjecanja u poduzeća »[...] nazivajući prisilnim mjerama poziv sindikalne podružnice za povišenje produktivnosti rada [...]«.²¹ U istom kontekstu spomenuti su otpori protiv angažiranja sindikata u onim pitanjima za koja se smatralo da nadilaze kompetencije sindikata i njegovu svrhu djelovanja. Prilikom formiranja sindikalnih komisija za borbu protiv šverca »nesvjesni pojedinci« negodovali su da je to problem s kojim se mora baviti vlast, a ne i sindikat.

Očito su otpori bili toliko jaki da se o njima moralo javno progovoriti i to upravo u vremenu pred održavanje Kongresa. U pitanju su bili osnovni zadaci sindikata koji su proizlazili iz cjelovite koncepcije Komunističke partije pa ne čudi činjenica da je baš »Naprijed« objavio upozorenja o potrebi jačega odgojnog rada. Glavni teret angažmana na uvjeravanju u opravdanost upravo takve uloge sindikata morali su podnijeti komunisti, u prvom redu oni koji su bili na rukovodećim mjestima u sindikatu.

V

Izvršni je odbor na sjednici održanoj 19. ožujka odredio posebnu komisiju koja se brinula o organizacijskim pitanjima Kongresa. U prvom redu morali su preuzeti posao oko propagande i ukrašavanje dvorane, smještaja i prehrane delegata te kulturnog programa.²²

¹⁹ AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 16. V 1946.

²⁰ *Rad*, 22. V 1946, 41.

²¹ *Naprijed*, 17. V 1946, 20.

²² AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 19. III 1946.

Kongres je održan u Radničkom domu na trgu Generalissimusa Staljina.²³ Delegate koji su dolazili u Zagreb vlakom dočekivao je poseban za tu priliku osnovan biro, koji je imao sjedište u uredu Uprave državne željeznice na Glavnom kolodvoru. Tu su delegatima izdavali potvrde za hranu i prenočište, a nakon toga su ih preuzimali vodiči, određeni u suradnji sindikata i omladinske organizacije koji su ih vodili do njihovih odredišta. Spavanje je bilo organizirano u Zadružnom konačistu, hotelu Esplanade i privatnim stanovima.

Delegatima su put i dnevnice plaćale same podružnice. Zemaljskom je odboru uspelo isposlovati na željeznici popust od 50%.

Osim toga, s obzirom na teške ekonomske prilike, IO ZO se morao baviti i najbanalnijim pitanjima o prehrani delegata i jelovniku. Bilo je predviđeno da se delegati hrane zajedno u restauraciji Kolo. Osigurana je hrana za 800 ljudi, a ne kao što je prvobitno zamišljeno za 600 osoba. Prvi dan, a hrana se dijelila od 23. do 29. svibnja, nije bilo mesa dok je za ostale dane meso bilo za ručak, a riba za večeru. Za tu priliku iz Dalmacije je naručeno 600 litara vina. Po obroku svaki delegat je dobio po 2 decilitra, a za večeru pivo. Isto tako bilo je odlučeno da će svatko dobiti po 20 cigareta, vjerojatno, dnevno.²⁴

Za uvodni, svečani i završni dio Kongresa komisija za kulturno-prosvjetna pitanja predvidjela je ovakav program:

»1. Internacionala, 2. Orkestar svira Karišik partizanskih pjesama, 3. Zbor ugostitelja pjeva a) Hej tovariši i b) Geroj Čapajev, 4. Metalci: Scenka slika kovači, 5. Dva dalmatinska društva daju 4 točke programa, 6. Svi zborovi pjevaju pjesmu o Staljingradu, Tekstilac i željezničar će pjevati dvije najbolje stvari i 8. završava se sa Hej Slaveni.«²⁵

VI

Kongresu su prisustvovala 523 delegata s pravom glasa, koji su predstavljali 253.790 članova JSRNJ za Hrvatsku. Prvi dan rada, 26. svibnja 1946, započeo je pozdravnim govorima gostiju, čije je pozivanje većim dijelom bilo zasnovano njihovom vezanošću za ona pitanja na kojima se neposredno angažirao sindikat. Među gostima su bili Vladimir Bakarić, predstavnik i predsjednik Vlade NRH, Antun Biber u ime CK KPH, savezni i republički ministri za rad Vicko Krstulović i Karlo Mrzović Gašpar, pomoćnik ministra industrije Vlade NRH Drago Kavedija, Moša Pijade, Rade Žigić, Dušan Petrović Šane, Ivan Božičević, član GO JSRNJ i predsjednik JSRNJ Đuro Salaj.²⁶

²³ Današnji Lenjinov trg.

²⁴ AIHRPH, VSSH, Zapisnici IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 19. III 1946; 27. III 1946; 16-17. III 1946; 4. V 1946; 16. V 1946; 21. V 1946.

²⁵ AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ, 4. V 1946.

²⁶ Odluka da će GO JSRNJ predstavljati na Kongresu Đ. Salaj i I. Božičević donesena je 11. V 1946. godine na sjednici Sekretarijata. AJ, SSJ, 117-26/90, Zapisnik Sekretarijata GO JSRNJ, 11. V 1946.

Drugog dana, 27. svibnja, predsjednik ZO JSRNJ za Hrvatsku Marko Belinić podnio je glavni referat Kongresa »Uloga i zadaci Jedinštenih sindikata u novoj društvenoj stvarnosti u našoj državi«.

Osim osvrta na međunarodnu situaciju Jugoslavije, što je bilo uobičajno za sve javne skupove bez obzira na njihov osnovni razlog sazivanja, i zahtjeva za priključenjem Istre, Julijske krajine i Koruške, Belinić je koncentrirao pažnju u referatu na ulogu sindikata u novom društvenom uređenju, u ekonomskim problemima, socijalnoj zaštiti i radnim odnosima, odgojnom radu, te manjim dijelom u organizacijskim pitanjima, s obzirom na to da je taj aspekt obrađen u posebnom referatu.

Objašnjavajući novu ulogu sindikata u »novoj društvenoj stvarnosti«,²⁷ Belinić je ukazao na temeljnu promjenu u samim uvjetima djelovanja sindikata što je određivalo njegov bitno promijenjen položaj u društvu. Dok je prije rata država bila instrument u rukama kapitalističke klase za iskorištavanje radničke klase i narodnih masa uopće, u novim je uvjetima država, na čelu koje se nalazi radnička klasa, »najmoćnije oružje za podizanje kulturnog i materijalnog blagostanja« cijeloga društva. Zato je dužnost sindikata da izvrši »mobilizaciju svojih članova na ispunjenje onih zadaća, koje stoje pred narodnim vlastima, a koje su isključivo korisne za radničku klasu i čitav narod«.

Interesantno je da je nakon toga uvodnog dijela Belinić upozorio na to da sindikati nisu privjesak vlasti i da čekaju njene naloge, već da njihove organizacije moraju biti inicijatori mjera. Njihova je uloga bila dvostruka. S jedne strane, morali su pomagati vlasti, s druge, kontrolirati je u pravilnoj primjeni zakona. Kao i u drugim tezama i ovdje se može prepoznati utjecaj sindikalne teorije SSSR-a, čija su ishodišta predstavljala primjer za cjelokupnu koncepciju ostvarenja socijalizma u Jugoslaviji.²⁸

Unutar takvog pristupa velik značaj imala je odgojna i obrazovna uloga sindikata. Važno je bilo politički i ideološki odgajati radničku klasu kako bi mogla upravljati društvenim sredstvima, a ujedno bi tako iz njenih redova izrasli odani rukovodioci.²⁹

Dokumenti iz toga razdoblja ukazuju na relativnu raširenost mišljenja da su sindikati prinudna organizacija pa je razumljivo da je tom pitanju Belinić posvetio posebnu pažnju.

»Naši sindikati su slobodne organizacije, koje vlast priznaje kao legitimnog predstavnika radnika i namještenika. No, oni nisu zato, što im Ustav daje to priznanje, prinudna organizacija. To je gotovo nespojivo

²⁷ To su citati iz referata M. Belinića pa to neće biti posebno navedeno. AIHRPH, VSSH, Materijali I. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26-28. V 1946.

²⁸ Ilustrativno je da je u srpnju 1946. godine, ubrzo nakon Kongresa, GO JSRNJ, dakako, u dogovoru i uz odobrenje najvišega partijskog vodstva poslao svoju delegaciju u SSSR na poseban tečaj. U delegaciji su bili visoki sindikalni rukovodioci: Leković Voja, Belinić Marko i Dušan Perović Sane. Prema programu održana su predavanja, razgovori i organizirani posjeti poduzećima. Tečaj Centralnog vijeća sovjetskih sindikata (VC SPS) trajao je 25 dana, a članovi delegacije završili su ga s odličnim uspjehom. *Marko Belinić, Put kroz život*, 144-158, Zagreb 1985.

²⁹ U to vrijeme još se nije obznanjivala teza o sindikatu kao školi komunizma, što je tek kasnije, nakon sukoba sa Informbiroom, popularizirano.

s našim društvenim poretkom. Kod nas se prinudne mjere ne upotrebljavaju protiv radničke klase, već ako se one upotrebljavaju, onda se to čini protiv narodnih neprijatelja i neprijatelja radničke klase. Zato što ih vlast ne progoni nigdje ne stoji da su prinudni, već naprotiv, to je najbolji dokaz, da su slobodni i samostalni. Sindikati moraju provesti svestranu saradnju s narodnom vlasti, koja je u prvom redu naša, kao i opće-narodna.«

U referatu je spomenut i odnos Komunističke partije i sindikata, ali je u skladu s prevladavajućom praksom izbjegavanja eksplicitnijeg naglašavanja rukovodeće uloge KP u društvu, Belinić manje-više usputno, nakon izražavanja zahvalnosti i privrženosti radničke klase KP zbog njenih zasluga da radnička klasa »[. . .] slobodno provodi u život svoja ideološka i politička shvaćanja«, konstatirao da »naši sindikati (su) takva organizacija radničke klase, koja priznaje Partiji predvodničku ulogu«.⁸⁰

U dijelu referata gdje se govori o ekonomskim problemima Belinić je naglasio potrebu, nakon što je ukazao na socijalistički karakter državnog sektora proizvodnje i prednost pred privatnim sektorom, jer onemogućava »individualno bezgranično zgrtanje profita na štetu radnih masa i na štetu države, što u sebi nosi privatni sektor proizvodnje«, da sindikati rade na učvršćenju i usavršavanju državnog sektora proizvodnje. Planskom sistemu, koji se u tom razdoblju pripremao u najvišim državnim organima, dana je središnja uloga u sređivanju ekonomskih odnosa i proizvodnje, kao i borbi protiv nezaposlenosti i birokratizma, ali i svestranoj kontroli privatnog sektora. Evidencija i kontrola bili su oni faktori pomoću kojih se imalo realizirati racionalno društvo i tako »uzdići našu državu na viši stupanj organiziranosti i uzdići opći društveni sistem na stupanj međusobne suradnje i svestranog iskorištavanja svih pozitivnih snaga u brzom izgradnji države za podizanje opće-narodnog blagostanja«.

Belinić je potvrdio da natjecanje ima u podizanju proizvodnje centralno mjesto. »O socijalističkom natjecanju na radu postoji teorija druga Staljinina, koja jasno dokazuje, da bez socijalističkog natjecanja ne bi bilo moguće izgrađivati socijalizam.« Slabosti prethodnih natjecanja izražavale su se u povećanju proizvodnje zahvaljujući, prije svega, pojačanim fizičkim naporima radnika. Osim toga, upozorio je na štetnost prekovremenog rada, koji ugrožava zdravlje radnika, a, uz to, dovodi do povećanja troškova proizvodnje. Zato je potrebno da se unutar 8-satnog radnog vremena pravilno iskoristi radna snaga. Kao primjere nepravilnog provođenja natjecanja naveo je slučajeve u rudniku Siverić i Tvornici papira na Sušaku, gdje su neki radnici radeći 12 i 16 sati na dan na kraju završili u bolnici.

Natjecanje je predstavljalo trajni sistem u proizvodnji, a razlog povećanja intenziteta rada Belinić je objasnio zastarjelošću strojeva u tvornicama. Odricanjem od natjecanja radnička bi se klasa odrekla i višeg standarda.

⁸⁰ U pripremi za štampu taj je dio referata obuhvaćen pod naslovom »Savez radničke klase i seljaštva«.

Govoreći o problemu nadnica, Belinić je upozorio na dva pogrešna pristupa prilikom provođenja Uredbe o reguliranju nadnica i plaća radnika i namještenika u državnoprivrednim i privatnim poduzećima, privatnim ustanovama i organizacijama,⁸¹ koja su odigrala svoju ulogu. Jedan je opće niveliranje nadnica, a drugi tendencija povisivanja nominalnih nadnica. Apelirao je na promjenu Uredbe tako da svatko dobije prema svojim zaslugama, što bi istovremeno podstaklo daljnji razvoj takmičenja.

Posebno mjesto u referatu dobila je opskrba. Nakon konstatacije da je žetva podbacila za 56%, Belinić je ukazao na to da usprkos lošim rezultatima nitko u zimskom razdoblju 1945/46. nije umro od gladi, čime se moglo pohvaliti malo zemalja u Evropi. Nedovoljnu efikasnost u opskrbi objasnio je i ilustrirao podatkom da je u Hrvatskoj bilo oko 10.000 privatnih trgovačkih radnji, što je bilo više od broja zadruga i državnih trgovačkih poduzeća. Osim toga, predlagao je ukidanje državnih trgovačkih poduzeća Glavnoprod i DOPH, kako bi se zadruge radnika i namještenika mogle direktno povezati s velikim poduzećima i državnim imanjima, nakon čega bi roba brže dolazila do potrošača a posljedica toga bio bi i pad cijena.

U dijelu referata o socijalnoj zaštiti i radnim odnosima bilo je riječi o nesređenosti radnog zakonodavstva, različitoj primjeni starih predratnih zakona i razlikama između prava radnika i namještenika. Belinić je obavijestio delegate o skorom izvršenju odluke o likvidaciji Radničke komore, sindikatovom preuzimanju pravne zaštite i prenošenju službe posredovanja rada s Burze rada isto tako na sindikate. U vrijeme održavanja Kongresa u Hrvatskoj bilo je oko 20.000 nezaposlenih pa se razmišljalo o otvaranju javnih radova i pomoći tim radnicima.

Referent je zahtijevao da se pokrenu aktivnosti za uvođenje kolektivnih ugovora za cijele grane industrije u kojima bi se radnici i poduzeća obvezali na ispunjavanje proizvodnih zadataka, gdje bi se odredile norme rada, što bi predstavljalo dopunu Zakona o radnim odnosima.

Nedostatak izvora onemogućuje potpuno objašnjenje uzroka nezadovoljstva sindikalnog rukovodstva s praksom zaključivanja kolektivnih ugovora, koje je došlo do izražaja u referatu, ali isticanje činjenice da mnogi nisu shvatili novu društvenu stvarnost, da su u kolektivnim ugovorima iskazivali nepoverenje prema državi i poduzećima, te da su potcjenjivali poziciju radničke klase sklapajući ugovore na bazi stare prakse, dozvoljava nam da konstatiramo da su kolektivni ugovori sadržavali mnoge zaštitne odredbe i velike zahtjeve zaposlenih, a manje i obveze, što je moglo dovesti do kritike najviših organa sindikata.

Na kraju referata Belinić nije mogao izbjeći ni pitanje kadrova. Nedostajanje sposobnih aktivista bio je problem koji je mučio sindikat od samog osnivanja. U vezi s tim upozorio je na potrebu izgradnje proleterske demokracije kako se ne bi dešavalo da se kritika lošeg rada proglašava neprijateljskim djelovanjem.

⁸¹ *Službeni list DFJ*, 21. IV 1945, 24.

Nakon Belinićevog referata slijedili su koreferati Joze Bačića »Jedinštveni sindikati i omladina« i Ivana Perića »O planskoj raspodjeli stručnih kadrova«.³²

Bačić je inzistirao na tome da se iskoristi elan omladine u svakom pogledu, a posebno u mijenjanju starih tehničkih normi i »starog shvaćanja« i metoda rada. Polet mladih trebalo je iskoristiti da se njihov pristup radu proširi i na ostale dijelove radničke klase. Govorio je i o potrebi političkog i stručnog rada s mladima.

Perić se bavio odnosom stručnjaka i novog društva. Konstatirao je da u situaciji kada su mnogi stručnjaci poginuli u ratu, a određen broj je pobjegao, dio onih koji su ostali izbjegava svoje dužnosti i s nepovjerenjem se odnosi prema vlastima. Međutim, s druge strane, često se u samim poduzećima stvarala sumnjičavost prema stručnjacima, što se odražavalo i u niveliranju plaća i potcjenjivanju stručnog rada. Perić je upozorio na potrebu što aktivnijeg uključivanja stručnjaka u rad kolektiva i korištenje njihovog znanja.

Bez daljnjih istraživanja teško je dati pravu ocjenu uzroka takvog odnosa u kojemu je prevladavala rezerviranost jednih prema drugima. Je li to bila samo posljedica predratnog podvajanja, kada su stručnjaci, nalazeći se u položaju između poslodavaca i radnika, bili u očima radnika privilegirani sloj, ili je tome više bio razlog, što se čini vjerojatnijim, izgradnja kulta rada na osnovi vrijednosnog sustava tradicionalnog društva neposredno nakon rata, koji je idealizirao teški fizički rad a potcjenjivao umni. Taj je problem uočen već 1945. godine³³ ali se očito nije mogao tako brzo riješiti, pa je razumljivo da je tome posvećen čak poseban koreferat.

Nakon referata na dnevnom redu bila je diskusija. Za riječ su se javila 33 delegata koji su na osnovi teza referenata pojedina pitanja u svojim diskusijama proširivali obrađujući primjere iz svojih sredina. Pozitivni primjeri, a još više negativni, imali su potvrditi konstatacije navedene u referatima da je osnovna linija opravdana a da je u pitanju samo dosljedniji angažman u njenoj realizaciji.

Delegati su ukazivali na potrebu političkog rada kako bi radnička klasa shvatila da sredstva za proizvodnju pripadaju njoj, da to »nisu samo riječi«, da bi se tako shvatila nužnost pojačanih radnih napora u vrijeme obnove i izgradnje industrije. U skladu s tim zahtijevalo se razjašnjenje nove uloge akordnog rada koji se izmjenom društvenih odnosa promijenio iz »znojnog i krvavog sistema« u metodu brže izgradnje društva.³⁴ Dio diskutanata zadržao se na temi odnosa između radničke klase i stručnjaka-intelektualaca. Upozorili su na nužnost premošćivanja jaza, bez obzira na to što su se stručnjaci, kako je rečeno, u kapitalističkoj Jugoslaviji najčešće nalazili na strani poslodavaca.

³² AIHRPH, VSSH, Materijali I. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26-27. V 1946.

³³ Z. Radelić, n. dj., 61-138, 102.

³⁴ AIHRPH, VSSH, Materijali I. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26-28. V 1946. Zapisnik 1. Slobodnog Zemaljskog sindikalnog kongresa Narodne republike Hrvatske.

Prilično kritičkih riječi bilo je upućeno na adresu državnih trgovačkih poduzeća i monopolizirane uloge zadruga, koje su krive za lošu opskrbu i povišenje cijena. Time je, zapravo, težište kritike iz glavnog referata preneseno s privatnog sektora na državni i zadružni.

Jedinstvenost gledišta na Kongresu bila je jedna od njegovih značajnih karakteristika. Međutim, Đuro Salaj, predsjednik JSRNJ, koji se javio za riječ pri kraju rada Kongresa, u svom je dugom govoru upozorio na nedostatke koji su došli do izražaja u diskusijama. Zamjerio je delegatima da su se previše bavili sitnim, svakodnevnim problemima, a da su premalo pažnje koncentrirali na opća pitanja. Posebno je naglasio problem odgoja.

»Jedan od najvažnijih problema današnjice, to je idejno-političko vaspitanje širokih radnih masa. O tome je bilo ovdje govora i to je dobro, samo je suviše malo govoreno, jer bez idejno-političkog prevaspitanja širokih radnih masa mi nećemo moći da shvatimo one preobražaje, koji su proizašli u našoj društvenoj stvarnosti. Samo tada, ako se mi naoružamo marksističko-lenjinskim znanjem bićemo sposobni da proanaliziramo svaku pojavu u društvu, onda ćemo se mnogo lakše orijentirati u svakodnevnim zadaćama, koje stoje pred nama. Prvo i prvo mi treba i moramo danas dovesti do saznanja širokih radnih masa da su na ovoj etapi još potrebne žrtve, velike žrtve. Naš narod je dao ogromne žrtve. U 4-god. borbi, dao je ogromne žrtve i napore u izgradnji i obnovi naše zemlje. Ali to ne znači, da smo mi do danas već sve učinili. Mi znamo vrlo dobro u kakvom smo stanju zatekli našu privredu poslije oslobođenja i prema tome tu će biti potrebne još velike žrtve. Drug Tito je u svom novogodišnjem članku rekao da su te žrtve još potrebne, da je dobrovoljnosti u radu još potrebno.«³⁵

Dug uvod u objašnjenje razloga za odgojni rad bio mu je potreban da bi ukazao na radikalnost nekih zahtjeva na Kongresu, koji su, ne vodeći računa o realnoj situaciji u zemlji, inzistirali na neodgodivom korištenju svih rezultata rada, npr., da se svi hoteli pretvore u radnička odmarališta kako bi tako služili radničkoj klasi.

»Da drugovi, naša narodna država vodi i danas, pored svih poteškoća, računa o radničkoj klasi, o zdravlju i životu radničke klase, ali kad je riječ o tim hotelima, koji se reklamiraju u novinama, ti hoteli su namijenjeni za turizam, ti hoteli treba da nam dadu valutu, treba da nam dadu sredstva za izgradnju te soc. države kojoj ste vi pljeskali.

Mi, država, naša narodna vlada ne zaboravlja radničku klasu, ali sve u granicama svojih mogućnosti [. . .] Ovdje na ovom Kongresu u diskusijama dolazilo je do izražaja napr. — mi tražimo, da ono, što izradimo, treba da nam se dade! Ja mislim, drugovi, tako postavljanje stvari bit će apsolutno nepravilno. Mi znamo, da cijeli prihod od našeg rada mi ne možemo dobiti, jer mi trebamo akumulaciju tih sredstava za izvršenje onih velikih zadaća, koje stoje pred našom zemljom [. . .]. Ali, ako mi danas postavljamo pitanje da onu vrijednost, koju izradimo, treba da i dobijemo — to je neshvaćanje onih zadaća, koje stoje pred nama.«³⁶

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

Radikalizam nekih delegata iskazivao je nerazumijevanje stvarnosti i može poslužiti kao ilustracija visokoga revolucionarnog entuzijazma s mnogim elementima utopije, što su došli do izražaja na Kongresu, a predstavljali su dio atmosfere u nekim slojevima društva u razdoblju nakon završetka NOB-a. Ti stavovi nisu bili izraz cjelovitih i čvrstih opredjeljenja, čemu je dokaz činjenica da nisu utjecali na daljnji tok Kongresa i njegove zaključke.

U svom govoru Đuro Salaj spomenuo je i položaj stručnjaka. Ukazao je na dva osnovna uzroka da je došlo do stvaranja međusobnog jaza u odnosu radničke klase i inteligencije.

»Moramo ukloniti, i to najradikalnije ukloniti antagonizam koji se decenijama stvarao i kojega su umjetno stvarali reakcionarni vlastodršci između tehničke inteligencije i između radničke klase. Mi taj antagonizam moramo iskorijeniti, jer on smeta u razvoju, smeta nam u radu i u brzom izgradnji naše privrede [. . .] Pored toga mi ćemo uslijed pravilnog odnosa prema tehničkoj inteligenciji i prema radnoj inteligenciji uopće olakšati radnoj inteligenciji, koja još ideološki nije s nama, da se približe Narodnom frontu. To ne znači da mi treba da zatupimo našu budnost [. . .] Do nedavno imali smo slučajeva u pojedinim preduzećima da su radnici na svojim sastancima otvoreno govorili o tom kako im nisu potrebni inženjeri i tehničari, da oni sami mogu rukovoditi tim poslovima [. . .] Među radnicima i u sindikalnom pokretu vladalo je mišljenje, zašto da inženjer dobije više, kad on ne radi fizički. Bilo je sindikalnih organizacija koje su stajale na stanovištu, da se ne trebaju boriti za popravak položaja inženjera nego da i oni žive kao i ostali radnici, neka zajedno snose sve te terete.«³⁷

Isto je tako Đuro Salaj govorio i o problemima pri uvođenju viših normi i metoda natjecanja. Inzistirao je na njihovoj pravilnoj i dosljednoj primjeni kao važnoj pretpostavci daljnjeg razvoja.

Drugog je dana referat »Organizacioni izvještaj i organizacioni problemi« održao i Drago Gizdić, član ZO JSRNJ za Hrvatsku. Izrazio je zadovoljstvo brojnošću i razgranatošću organizacije. Međutim, nedostajanje čvrstih veza među višim i nižim organizacijskim strukturama i unutar pojedinih organa ponukalo ga je na ocjenu da mnoge sindikalne organizacije nemaju klasnoproleterski karakter, zapravo, da su samo po formi klasne organizacije, dok po svom djelovanju to još uvijek nisu. Konstatirao je da u nekim sjevernim područjima Hrvatske ima »malograđanskog duha«, a manje u sindikalnim organizacijama Dalmacije i Hrvatskog primorja.

Sindikati su uspješnije djelovali u gradovima gdje su bila smještena poduzeća značajnija za industrijalizaciju. U tim je mjestima bila koncentracija partijskog i sindikalnog kadra veća, a njihova aktivnost pratila se s većom pažnjom i inzistiranjem na pravovremenoj i dosljednoj provedbi odluka i direktiva. Takvom je položaju pogodovala relativna razvijenost tih krajeva i određena industrijska kultura zaposlenih, koji su, u odnosu na druga područja, bili manje vezani za poljoprivredu. »Organizacije su čvršće u našim većim i krupnijim centrima i gradovima kao što

³⁷ Isto.

su Split, Šibenik, Sušak, Zagreb, Karlovac, Slavonski Brod, zatim Osijek i Varaždin nego u mjestima gdje je radnika malo, a industrija nije razvijena.«³⁸

I Gizdić je ukazivao na problem niske klasne svijesti i na nužnost političkog odgoja radničke klase.

»Pomanjkanje političkog odgojnog rada, nedovoljno objašnjavanje današnje uloge sindikata i njihovih zadataka kao i zadataka radničke klase uopće, uslovljuje da dio nesvjesnih radnika i namještenika, koje su stari reakcionarni režimi u našoj zemlji držali u ropstvu i neznanju, do danas još nisu shvatili ogromne promjene koje su nastale, ne vide u sindikatima svoju organizaciju, jer im nije ispunila njihova maštanja u pogledu zadovoljavanja ličnih i materijalnih potreba.«³⁹

Gizdić se zadržao i na problemu izbora podružničkih uprava. Naime, dio uprava nije prošao normalnu demokratsku proceduru s obzirom na situaciju prilikom osnivanja. Međutim, kako je više od jedne godine prošlo od kraja rata, Gizdić je upozorio da se takva praksa kosi s principom demokratskog centralizma, a, osim toga, da se takve uprave ne osjećaju odgovornima svome članstvu za razliku od onih koje su birali radnici i s njima održavaju čvrst kontakt. Time je na Kongresu obnovljena odluka Zemaljskog akcionog odbora donesena 24. i 25. svibnja 1945. godine kada je, prilikom formiranja sekretarijata pojedinih saveza, rečeno da su tijela izabrana »odozgo« samo privremena i da će se normalizacijom prilika održati njihovi izbori.⁴⁰

Posljednji referat pod nazivom »Kulturno-prosvjetni rad« održao je Joso Dasović. Najviše je naglasio nužnost ideološko-političkog odgoja radničke klase ali i njezina općeg i stručnog obrazovanja. Osim toga, važno mjesto u referatu dobilo je pitanje razvoja fizičke kulture.

Na osnovi referata Kongres je prihvatio rezolucije. U »Rezoluciji Zemaljskog sindikalnog kongresa«, osim zahtjeva za priključenje Istre, Julijske krajine, Trsta, Koruške i učvršćenje saveza radnika sa seljaštvom i drugim slojevima naroda, određeni su zadaci sindikata u jačanju državnog sektora. Sindikalne organizacije bile su dužne pomoći vlastima pri izradi planova i u njihovom izvršenju, razvijati radno natjecanje, udarništvo i radnu disciplinu, jačati zadrugarstvo, uklanjati težnje prema niveliranju plaća, zaključivati kolektivne ugovore i uvoditi norme. Zahtijevajući poboljšanje životnog položaja radnika, Kongres je zatražio daljnji rad na otvaranju radničkih restorana. Isto tako, zahtijevalo se donošenje zakona o socijalnom osiguranju i o činovnicima, izgradnja sanatorija, odmarališta, vrtića i radničkih naselja. Posebna briga izražena je za položaj poljoprivrednih radnika, radnika u privatnom sektoru i radničke omladine. Na kraju je istaknuta važnost razvoja sindikata na osnovi učenja marksizma i lenjinizma.⁴¹

³⁸ AIHRPH, VSSH, Materijali 1. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26—28. V 1946. »Organizacioni izvještaj i organizacijski problemi«.

³⁹ Isto.

⁴⁰ AIHRPH, VSSH, Zapisnik ZAO JSRNJ za Hrvatsku, 24—25. V 1946.

⁴¹ AIHRPH, VSSH, Materijali 1. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26—28. V 1946. »Rezolucija Zemaljskog sindikalnog kongresa«.

Kongres je prihvatio i Pravila ZO JSRNJ za Hrvatsku što je bilo u skladu s odredbama Privremenog statuta da zemaljski odbori imaju »svoja pravila, koja moraju biti izrađena s pogledom na uslove, potrebe i zadaće jedinstvenog sindikalnog pokreta dotične federalne jedinice«. ⁴² Napisao ih je Ivo Senjanović, član ZO. ⁴³

Za razliku od Privremenog statuta, Pravila su predviđala osnivanje okružnih tajništva u sastavu 3 do 5 lica u industrijskim rejonima ili okruzima prostorno udaljenim od mjesta sjedišta ZO, ali zavisno od prilika. Isto tako, predviđala su osnivanje kotarskih sindikalnih vijeća gdje su to potrebe sindikalnog rada zahtijevale. Pravila su precizirala i osnivanje oblasnih tajništva i to samo za Dalmaciju i Istru, koja su se imala sastojati od 3 do 5 lica.

Predviđeno je bilo da se zemaljski sindikalni kongres saziva svake druge godine, a izvanredan na osnovu odluke Zemaljskog odbora, na zahtjev većine mjesnih sindikalnih vijeća ili većine podružnica s najmanje dvije trećine članova.

Kao i privremeni statut i Pravila su zadržala pravo kooptiranja u ZO. Međutim, to je pravo bilo ograničeno stavom da se kooptirati smije najviše do trećine ukupnog broja članova ZO.

Zemaljski odbor morao se sastajati najmanje četiri puta godišnje, dok je za Izvršni odbor ta obveza bila dvaput mjesečna. Između sjednica tekuće poslove vodilo je tajništvo, koje je bilo sastavljeno od predsjednika i četiri tajnika. ⁴⁴

U novi Zemaljski odbor predloženo je 45 kandidata. ⁴⁵ S obzirom na to da se u zapisniku rada Kongresa ne navode podaci o izabranima, može se pretpostaviti da su bila izabrana 44 delegata, jer se ta brojka i spominje na prvom sastanku novoizabranog ZO JSRNJ za Hrvatsku. Inače, Pravila ZO JSRNJ za Hrvatsku predviđala su da ZO ima najmanje 30 članova. ⁴⁶ Nadzorni odbor sastojao se od petoro članova. ⁴⁷ Istovre-

⁴² Privremeni statut Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije (JSRNJ), bez god. i mj. izd., 21.

⁴³ AIHRPH, VSSH, Zapisnik IO ZO JSRNJ za Hrvatsku, 16. V 1946.

⁴⁴ AIHRPH, VSSH, Materijali I. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26—28. V 1946, Pravila Zemaljskog odbora JSRNJ za Hrvatsku.

⁴⁵ Marko Belinić, Dubravko Dujšin, Greta Kavaj, Nikola Pavlačić, Ivan Sestrić, Franjo Belić, Hugo Gazin, Ivan Horvat, Josip Dasović, Josip Krivka, Ivan Živoder, Deša Devčić, Joža Belić, Josip Tepavac, Ivan Senjanović, Rudolf Novak, Bogdan Jadrešin, Povelje Valjarjev, Vaso Stajkić, Stjepan Rajković, Drago Gizdić, Stanko Radovanović, Drago Bogdanić, Andrija Toljan, Rudolf Grubauer, Mario Katunarić, Anka Supanc, Stjepan Šalamun, Ivan Meško, Miroslav Pintar, Ivo Franić, Svetozar Grgurić (?), dr Forenbacher, Branko Kralj, Josip Podujec, Božo Spaček, Ivan Kranželić, Ivan Korak, Franjo Šabol, Joso Bačić, Đuka Pejnović, Mato Matok, Ivan Amulić, Marija Gidak i Ivica Plašč. AIHRPH, VSSH, Materijali I. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26—28. V 1946, Zapisnik 1. Slobodnog Zemaljskog sindikalnog kongresa Narodne Republike Hrvatske.

⁴⁶ AIHRPH, VSSH, Materijali I. kongresa JSRNJ za Hrvatsku, 26—28. V 1946. »Pravila Zemaljskog odbora JSRNJ za Hrvatsku«.

⁴⁷ Franjo Debeuc, Božo Kumpar, Meho Mazurović, Ivan Perić i Mirko Tenderić. Isto, Zapisnik 1. slobodnog kongresa.

meno je izabrano i 25 delegata za Općezemaljski sindikalni kongres Jugoslavije koji je, međutim, održan tek 1948. godine.⁴⁸

Na prvoj sjednici Zemaljskog odbora, održanoj već 29. svibnja, izabran je njegov Izvršni odbor od 12 članova. Kako su pravila predviđala sastav Izvršnog odbora od 11 članova, izbor jednoga člana više opravdao se tim što se očekivalo da će jedan njegov član biti pozvan na novu dužnost u Beograd.⁴⁹ Izvršni je odbor konstituiran u ovom sastavu:

Belinić Marko (predsjednik), Senjanović Ivo (tajnik), Kavaj Greta, Pejnović Đuka, Novak Rudolf, Jadrašić Bogde, Bačić Joso, Dasović Josip, Gizdić Drago, Kranželić Ivo, Korak Nikola i Pavlačić Nikola.⁵⁰

VII

Radom Kongresa uskoro se nakon njegovog završetka bavila na posebnoj sjednici Sindikalna komisija CK KPH, koja je osnovana odlukom CK KPH, 6. rujna 1945. godine.⁵¹

Prvobitno je zamišljeno da u sastav komisije uđu Mato Kršulj, kao sekretar, te članovi Ivo Kranželić, Ivo Senjanović i Dragutin Bogdanić, ali je, umjesto Kršulja, koji je istupio iz komisije, njezin sekretar postao Kranželić. Uz njih, kao član Politbira CK KPH zadužen za sindikat, bio je i Marko Belinić.⁵²

Razlog osnivanju komisije bila je potreba za što većim povezivanjem Komunističke partije i sindikata. U situaciji kada je realizacija komunističke koncepcije o ulozi sindikata ovisila uvelike o angažmanu i uspješnosti malobrojnog članstva KP aktiviranog na sindikalnom radu, podrazumijevala se jača povezanost između dviju organizacija. Velik dio komunističkog kadra nije imao nikakvog iskustva u radu sa sindikatom, mada ta prednost predratnih sindikalista nije mogla biti uvijek presudna. Naime, izmijenjena društvena situacija i novi zadaci sindikata zahtijevali su podjednako od svih aktivista drukčiji pristup u njihovom angažmanu. Tako je bilo, npr., u pitanju normi, akordnog rada, natjecanja i sl. Zato je, ponekad, predratna praksa mogla i opterećivati.

Istovjetne sindikalne komisije osnivale su se i na nižim razinama pri oblasnim i okružnim komitetima.⁵³ Bilo je jasno, po logici mjesta na hijerarhijskoj ljestvici političkih organizacija, da se kadar s većim autoritetom i znanjem našao na onim položajima s kojih se moglo presudnije

⁴⁸ Mario Katunarić, Vjeko Kuzmanić, Mijo Blaće, Marija Gidak, Nikola Pavlačić, Božo Spaček, Fric Beker, Ivan Pavić, Bogdan Jadrašić, Franjo Debeuc, Pero Lamza, Joso Bačić, Nikola Korak, Greta Kavaj, Ilija Vovodić, Marko Belinić, Franjo Beli, Drago Gizdić, Filip Sindičić, Ivo Senjanović, Stanko Radanović, Rudolf Novak, Deša Devčić, Stjepan Rajković i Andrija Toljan. Isto.

⁴⁹ To je bio Drago Gizdić. AIHRPH, VSSH, Zapisnik ZO JSRNJ za Hrvatsku, 29. V 1946.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ AIHRPH, VSSH, Zapisnik Sindikalne komisije pri CK KPH, 13. VI 1946.

⁵² AIHRPH, CK SKH, Zapisnik CK KPH, 6. IX 1945.

⁵³ AIHRPH, CK SKH, Organ.-instr. Odjeljenje, 1946.

utjecati na realizaciju deklariranih ciljeva. Osim toga, jedan od važnijih razloga osnivanja takvih komisija bilo je nastojanje da se u sindikalni rad, makar posredno, uključi što više komunista, jer se osjećala jaka tendencija potcjenjivanja i izbjegavanja rada u sindikatu.⁵⁴

U međuvremenu je od osnivanja komisije pri CK KPH njenim članom postao i Drago Gizdić, ako se može suditi po tome što je i on prisustvovao sjednici na kojoj je ocjenjivan Kongres. Zanimljivo je da su svi njeni članovi bili istovremeno članovi najvišeg organa Zemaljskog odbora, a da su, osim Drage Bogdanića, bili i članovi njegovoga Izvršnog odbora. Ta je činjenica, vjerojatno, utjecala na to da je CK KPJ već u rujnu 1946. godine odlučio da se ukinu sindikalne komisije pri CK KPJ i pri centralnim komitetima republika.⁵⁵ Osim toga, to je već bilo vrijeme kada su u najvišim sindikalnim organima svi njihovi članovi bili komunisti, a približno jednaka situacija bila je i na nižim razinama, što je ukazalo na nesvršishodnost postojanja posebnih partijskih komisija zaduženih za rad sindikata.

Spomenuta sjednica održana je 13. lipnja 1946. godine.⁵⁶ Pod prvom točkom dnevnog reda »Pitanje pretresa našeg Kongresa« analiziran je njegov rad, kako je rečeno, s njegove političke i praktično-organizacione strane.

Odmah na početku rada Komisija je konstatala da je Kongres uspio zaoštriti pitanje klasnog karaktera sindikata. Naime, do takve ocjene njeni su članovi došli na osnovi izraženih stavova o potrebi radikalnije borbe radničke klase protiv ostataka buržoazije. Takav zaključak imao je podlogu ne samo u glavnom referatu već i u diskusijama pojedinih delegata, koji su označavali privatni sektor kao leglo reakcije i zahtijevali njegovu nacionalizaciju. U istom duhu ocijenjena je pravilnost orijentacije prema rukovođenju Komunističke partije sindikatom i to na svim razinama. Ujedno je i isticanje nužnosti marksističko-lenjinističke usmjerenosti kulturno-prosvjetnog rada dobilo potpunu podršku članova komisije.

Jedno od pitanja koje je istaknuto bio je uspjeh Kongresa u razuvjeravanju onih pojedinaca koji su smatrali da su sindikati državna organizacija i naglašavanju njegovog karaktera slobodne organizacije radničke klase.

Učestalost i isticanje toga problema, do čega je došlo i tom prilikom, ukazuje na to da su takvi stavovi, koji inače nisu dolazili do izražaja u javnosti, prije svega u napisima sindikalnih glasila, predstavljali izvjesno opterećenje za sindikalno rukovodstvo. Međutim, mnogo važnije od pitanja što sindikat zapravo jest bilo je pridobiti sve potencijalne članove i samo članstvo da što većom aktivnošću pridonese ostvarenju zamišljenih ciljeva. Zato se prave diskusije o ulozi sindikata nisu ni otvarale, pa je obrana sindikalnog rukovodstva od napada da sindikat, zapravo, ostvaruje ulogu države u poduzećima ipak samo prigodna epizoda. Do-

⁵⁴ AIHRPH, CK SKH, Izvještaj OK KPH Brod, 6. IV 1946.

⁵⁵ Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, KPJ III/21, Zapisnik CK KPJ, 22. IX 1946.

⁵⁶ AIHRPH, VSSH, Zapisnik Sindikalne komisije pri CK KPH, 13. VI 1946.

puštanjem rasprave o tome koja je uloga sindikata samo bi se kočilo izvođenje komunističke koncepcije. Konačno, komunisti su polazili od stava da se, nakon što radnička klasa osvoji vlast, država pretvara u instrument njenih interesa pa je i sindikat samo jedna od poluga kojom se to ostvaruje.

Zapravo, u samom referatu Marko Belinić se nije ni želio baviti pitanjem je li sindikat prinudna organizacija, na što ga je, dakako, prisilila praksa koja nije uvijek išla slijedom prihvaćenih principa. Belinić je odbacio osude ali je istovremeno omogućio da se nezadovoljstvo, makar posredno i manje-više nejasno, izrazi u javnosti.

KPJ je svojom koncepcijom o ulozi sindikata morala računati na njegovu masovnost i svjestan angažman članova s maksimalnom inicijativnošću, ako je željela ostvariti uspjeh u temeljitoj promjeni društva. Zato je trebalo ulagati mnogo napora, prije svega u kulturno-prosvjetni rad, upotrebom pojednostavnjenih formula marksističko-lenjinističke teorije sa svim otklonima staljinističkog učenja, da se radništvo uvjeri u nužnost pretvaranja fronte borbe u frontu rada. Zahtjevi za daljnjim pojačanim naporima nakon ratnih patnji, koji su imali svoj izvor i u stanju razorene zemlje, i u prevladavajućoj koncepciji o nužnosti odricanja u sadašnjosti u ime bogatije budućnosti, svakako nisu mogli naići na potpuni, a još manje dugotrajni odaziv.

Međutim, na sjednici je bilo izrečeno osim pohvala i nekoliko negativnih ocjena. Tako je ukazano na sektaške tendencije koje su došle do izražaja u radu Kongresa. Spomenuto je da je prilikom svečanog otvaranja Kongresa otpjevana samo Internacionala, a ne i Hej Slaveni. Osim toga, u samom radnom dijelu propustio se pri naglašavanju velikih uspjeha radničke klase ukazati na doprinos ostalih radnih masa, omladine i seljaštva.

Isto tako bilo je zapostavljeno pitanje poljoprivrednih radnika, mada je, rečeno je na sjednici, Kongres pravilno naglasio rukovodeću snagu industrijskog proletarijata u obnovi i izgradnji.

Uz to, u rezoluciji nije bila razrađena aktivnost članova sindikata u radu Narodnog fronta što je ocijenjeno kao propust.

Kongres se više bavio formalnim slabostima, a premalo je analizirao prave slabosti. Tako je ukazano na primjer iz Koprivnice, gdje je u jednoj organizaciji sindikata sazivao sastanke, vodio glavnu riječ i napadao mjesno sindikalno vijeće čovjek koji uopće nije bio član sindikata. Jedna od težih ocjena bila je da je sindikat još uvijek »labava organizacija« u kojoj nema zadovoljavajućeg komunističkog rada.

Partijski funkcionari koji su bili ujedno i sindikalni funkcionari nisu bili pripremljeni za diskusiju, pa je rečeno da je trebalo diskusije pripremati u partijskim organizacijama prije Kongresa. Izrečena je kritika članovima KP u zemaljskim tajništvima pojedinih sindikata, koji su odbijali pružati pomoć u davanju podataka koji su bili nužni za sastavljanje referata, što je bila posljedica straha od iznošenja slabosti u njihovom radu.⁵⁷

⁵⁷ Isto.

VIII

Nakon Kongresa u radu sindikata nije došlo do izmjena koje bi utjecale na dotadašnji tok događaja, osim spomenutih organizacijskih novina. Osim toga što je na Kongresu analiziran prijedeni put i trenutno stanje, najviša organizacijska forma predstavljala je još jednu kariku u nizu koja je imala omogućiti daljnje širenje i jačanje sindikata. To treba shvatiti u dvostrukom smislu:

1. kao organizacijsko uobličavanje i realizaciju statutarnih odredbi, i
2. kao daljnje jačanje tendencije potpunog prevladavanja komunističkog kadra u sindikalnim rukovodstvima i dosljednog prožimanja njegovog djelovanja koncepcijom Komunističke partije.

Ti su se ciljevi imali ostvarivati u pojačanom obliku već u pripremačkoj fazi, dok je sam Kongres dao novi podsticaj u njihovoj realizaciji.

Može se reći da je Kongres ispunio zadatak koji je proizlazio iz statutarnih normi, ali nije predstavljao novu kvalitetu u koncepcijskom smislu. Potvrdio je dotadašnje usmjerenje sindikata, koje je artikulirala od samog osnivanja Komunistička partija, i pružio legitimnu osnovu sindikalnom rukovodstvu, što su, zapravo, bili osnovni ciljevi njegovog sazivanja.